

2. Центральний архів вищих органів влади в Україні, ф. 1115, оп. 1, спр. 16, SDK 10
3. Логінов О В, Семенко ЛІ. Вінниця у 1917 році. Революція у провінційному місті. - Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2011 - 272 с.
4. Православная Подолия. - 1917. - № 18-19.
5. Про українізацію церкви // Вільне слово (Полтава). - 1917. - 16 грудня

Олександр **Погуляєв**
(м. Житомир)

ЄВРЕЙСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ У ДОБУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ (БЕРЕЗЕНЬ 1917 - КВІТЕНЬ 1918 РР.)

Лютнева революція 1917 року в Петрограді, проголосивши демократичні свободи, сприяла розвитку українського національного руху, боротьбі за автономію України. Цю боротьбу очолила Українська Центральна Рада, яка утворилась 4 (17) березня 1917 року. Активізація політичного та культурного життя зачепила всі народи України, серед яких чільне місце займала єврейська національна община. В українських містах її кількість коливалась від третини до половини населення, а іноді євреї взагалі переважали своєю кількістю усі інші народи того чи іншого населеного пункту.

У Києві за часів революції проживало близько півмільйона громадян, а з них 87246 були євреями, що становило 19% населення міста. Професійний склад євреїв Києва був таким: торгівлю, кредитуванням і страхуванням займався 36,5% євреїв; 23,3% були зайняті у промисловості; серед священнослужителів та адміністрації євреїв було 9,9%; у транспортних службах їх налічувалося 3,6%; у домашньому господарстві єврейська складова становила 2,7% [1, с 321].

Єврейська національна меншина досить широко скористалася політичними свободами доби Центральної Ради. Так, до складу Малої Ради з 65 місць єврейським партіям належало 15. 25% місць Української Центральної Ради представляли національні меншини: 6% - євреї, 2,5% - поляки, 14% - росіяни [2, с 12].

Представником всього українського єврейства в Центральній Раді був віце-секретар з єврейських справ Моше Зільберфарб. Він розробив програму щодо подолання недемократичних проявів податкової політики в общинах, самостійного вирішення проблем меншини, організації єврейської освіти та гарантій рівноправ'я національної мови. Віце-секретар з єврейських справ отримав право захищати інтереси єврейської меншини, дбати про їх культурний розвиток, пропонувати свої законопроекти, накладати вето на закони чи постанови, що не відповідають інтересам його народу. Документація віце-секретаріату велася рідною мовою національної меншини [3, с 57-58].

Єврейські громадські організації та політичні партії виступали з підтримкою українського національного руху. Вже під час першої конференції Об'єднана єврейська соціал-робітничка партія у жовтні 1917 року прийняла резолюцію на захист і підтримку українського національного руху та поширення серед єврейства ідей, які відстоювала Українська Центральна Рада, особливо у відношенні щодо національних меншин. Місцеві організації Білої Церкви, Житомира, Бару охоче приймали резолюцію ОЕСРП та повністю її підтримували, що вказує на громадянську позицію єврейської меншини на Правобережній Україні. Єврейська

національна меншина так активно підтримувала Українську революцію, що у Трипіллі та Горностайполі були випадки вступу євреїв до вільного козацтва, яке було суто українським військовим об'єднанням [6, с 112].

Про ставлення євреїв до УЦР згадував свого часу В. Винниченко. Він писав, що єврейські партії сприймали Центральну Раду як свій орган влади, в якому можна сміливо висловлювати думки та твердо і неухильно стояти на власних позиціях рівно з іншими національностями. Саме єврейські партії усвідомили необхідність прийняти українську державність як щось природне [7, с. 287-288, 297-298]. Спостерігалася також матеріальна підтримка української державності з боку євреїв - сіоністські організації Жабокричів, що на Київщині, пожертвували 250 карбованців [8, с 522].

Поступово відношення єврейської меншини та політичних організацій, що їх представляли, щодо провідників українського національного руху, змінювалося. Постійні погроми та бездіяльність Центральної Ради викликали обурення серед єврейської спільноти. Тому під час голосування за IV Універсал більшість єврейських партій утрималися, Бунд голосував проти, а сіоністи, мріючи про міграцію до Палестини, взагалі не з'явилися [1, с 334]. Під час виборів до общин на початку 1918 року єврейська спільнота не проявила високої зацікавленості. Наприклад у Києві із 60354 євреїв, що мали право голосу, у виборах взяло участь лише 25,1% виборців, а саме 15164 осіб. Нові ради громад були обрані практично по всьому Правобережжю - у Фельштині (тепер Гвардійське Хмельницької області), Тростянці, Ямполі, Старокостянтинові, Радзівілові, Крижополі, Фрамполі, Ржищеві, Дзигавці, Хащеваті, Кам'янці, Володарці [1, с 335].

З розвитком революції виникло чимало єврейських організацій соціального та культурного спрямування. Наприклад, в Житомирі виникла бібліотека для євреїв, Єврейський безкоштовний притулок, житомирське відділення Організації допомоги єврейському населенню, що постраждало внаслідок війни, Товариство для опіки над бідними дітьми [9, арк. 7, 118-119]. Значного поширення набуває халуціанський рух, провідники якого вели активну підготовку для переселення до Палестини. Були створені сільськогосподарські хахшари, де єврейські діти набували необхідних професійних знань для будівництва господарського комплексу майбутньої єврейської держави [11, арк. 1-2].

Постійна нестабільність в армії, що була розквартирована переважно на Правобережній Україні, створювала загрозу погромів. Заворушення охопили міста Погребище, Сквир, Жашків, Ставище Київської губернії, а також Вінницю, Гайсин, Меджибож, М'яковці, Жабокричі Подільської губернії. Протягом 26-27 жовтня селянами було пограбовано єврейські лавки в м. Джигівці та в селах Бабчинці та Клембівка [13, арк. 20]. Із відступом Центральної Ради та з приходом більшовиків територіальні межі погромів розширилися. Вибухи варварства охопили Волинь: у січні у Новоград-Волинському, 17 лютого у Сарнах і Коростені, 23 лютого у Бородянці, а наприкінці лютого у Бердичеві, де єврейська громада була однією з найбільших в Україні. Після повернення 1 березня 1918 року до Києва УЦР, було зафіксовано 172 акти насильства над євреями: 22 вбивства, 11 катувань, 3 зґвалтування, 38 зниклих без вісті [1, с 332].

Активно діяли в цей період єврейські товариства та кооперативи. Вони брали активну участь у економічному житті краю, зокрема Поділля та Волині. Швидко виникли торговельні та виробничі кооперативи у Сатанові. Кредитні товариства виникли у таких містах: Шепетівка, Білгородце, Антоніни, Славута, Гриців. У центрах губерній підприємництву євреїв суттєво перешкоджало російське законодавство, а от в провінційних містечках ситуація була більш благополучною. Наприклад, у Гайсині, на Поділлі, євреї володіли більшою частиною підприємств. Відомими гайсинськими підприємцями були І. Давидов, Л-

Х. Бик, А. Куценогий, М. Брейтман, Х. Зальцман. їм належали по дві цегляні та тютюнові фабрики, три пивоварні, одна цукроварня, завод свічок, фабрики мінеральних вод та гілз. Єврейські магазини працювали також в дні іудейських свят у Коростишеві та Сатанові [8, с 13, 194].

Центральна Рада надавала значну підтримку єврейській меншині в галузі культурно-освітнього розвитку. Поряд із талмуд-торами, хедерами, ієшивами зникли нові єврейські школи. У Шполі та Ржищеві в паралельних єврейських класах викладали єврейську мову та історію, вивчали Тору [6, с 78]. 11 квітня 1918 року УЦР прийняла закон про відкриття семінарії для єврейських учителів та виділила на це 80420 карбованців. Єврейські учні, які навчалися в загальних школах, отримали змогу вивчати їдиш, іврит та єврейську історію. У Києві з понад півмільйона осіб єврейською розмовляли 80 тис. Згодом Волинське губернське земство вирішило відкрити єврейську школу в Житомирі. В приватних школах також відбувалися зміни - було введено курс "єврейства", який відкривав єврейським учням рідну історію та рідну мову, яка заміняла російську. Для учнів від 15-16 років планувалося навчання у семінаріях. Якщо вони закінчили двокласну школу, то мали змогу потрапити в підготовчий клас, а ті що вже отримали вищу початкову освіту - в 1-й клас семінарії. Для цього вони повинні були скласти іспити з єврейської історії, єврейської та староєврейської мов [14, с 16-18].

З подихом свободи з'являється єврейська преса. Прикладом є «Гайсинський листок», що вийшов друком у квітні 1917 року, де ідеї українського національного руху активно та відкрито підтримувалися єврейськими журналістами [8, с 195].

Отже, Лютнева демократична революція відкрила друге дихання усім народам Російської імперії. Євреї, які віками жили поряд з українцями, отримали змогу створити власну національно-культурну автономію. Варто відзначити, що єврейський рух йшов не однією силою. Часто єврейські партії та організації були суперниками та відстоювали різні погляди і переконання. На Правобережжі у добу Центральної Ради виникли товариства допомоги малозабезпеченим та постраждалим єврейським ветеранам світової війни. В цей період активно розвивається єврейська культура та освіта: виникають єврейські школи, друкуються книги, підручники.

Література:

1. Найман О. Я. Історія євреїв України / О. Я. Найман. - К.: Ін Юре, 2003. - 496 с.
2. Українська Центральна Рада: документи і матеріали. У двох томах. - К.: Наукова думка 1996-1997. - Т. 1.-591 с
3. Гольдман С. І. Жидівська національна автономія в Україні 1917-1920/ С. І. Гольдман. - Мюнхен - Париж - Єрусалим, 1967. - 138 с
4. Комарницький О. Б. Містечка Волині та Київщини у добу Української революції 1917-1920 рр.: монографія / О. Б. Комарницький / Кам'янець-Подільський національний ун-т ім. І. Огієнка. - Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009.-312 с
5. Винниченко В. К. Відродження нації: в 3 ч. / В. К. Винниченко. - Відень: Дзвін, 1920. - Ч. 1. - С. 287-288, 297-298.
6. 100 еврейских местечек Украины: исторический путеводитель. Подолья / Сост. В. Лукин, Б. Хаймович. - Иерусалим; СПб. : изд. А. Гершт, 2000. - Вып. 2. - 704 с.
7. Державний архів Житомирської області, ф. Р-405, оп. 1, спр. 2, арк. 6-7; спр. 8, арк. 7, 118-119.

8. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 2060, оп. 1, спр. 10, арк. 1-2.

9. Державний архів Вінницької області, ф. Р-2734, оп. 1, спр. 21, арк.20.

10. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: в 2-х т. - К.: Наукова думка, 1997. - Т. 2. - 424 с